

In this article the author discusses the concert costumes of artist Marija Rinkevičiūtė-Žilevičienė and their designs. In the 1910s–1930s, when there was an intelligentsia-inspired revival of nationhood, Lithuanian identity and the nurturing of traditions, national costumes began being stylised and details from different regions were combined. These costumes were worn for special occasions as representational and stage costumes that suited the fashion of the day. The emergence of unexpected individualisation created favourable conditions for costume

creators. Stylisation in art and design became one of the main creative aspects. All of this is reflected in the work of M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė. In the summer of 2019, Rimantė Žilevičiūtė-Balsienė donated her mother's, the artist Marija (Marijona) Rinkevičiūtė-Žilevičienė, stage costumes and designs to the LNMA, a total of 41 exhibits. M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė designed costumes for the participants of Soviet republic song festivals held in 1964, 1980 and 1990, and started creating national costumes for various amateur collectives at the start of the 1970s.

Interpretacijos ir autentiškų akcentų paieška

kostiumo dizaino menininkės
Marijos Rinkevičiūtės-Žilevičienės
8–9 deš. kūryboje

Giedrė Uzieliienė

Žmonijos istorija sukasi spirale. Šis teiginys ne naujas, bet jį galima pritaikyti visoms gyvenimo sritims. Ne išimtis ir žmogų supanti aplinka – tiek esama, tiek kuriama. Tai viskas, ką žmogus naudoja buityje ir darbe, kaip rengiasi, kaip tobulėja technologijos, atsižvelgiant į poreikius ir galimybes. Daug kas atkartojama, tarsi grįžtama į tą patį tašką, tik aukštesniu lygiu – tobulesnės technologijos, medžiagos, formos. Vieno ar kito laikmečio įvairių sričių nagrinėjimą reikėtų pradėti nuo pasirinkto laikotarpio pagrindinių aspektų – istorinio, geografinio,

ekonominio, technologijų. Šiuo atveju nagrinėjimo objektas – tautinio kostiumo interpretacija ir pateikimas, jo virtimas scenos drabužiu. Plačiau ir detaliau aptariami dailininkės Marijos Rinkevičiūtės-Žilevičienės koncertiniai kostiumai ir jų projektai. Tai – dizaino rinkinio dalis.

Tradicinį tautinį lietuvių kostiumą reprezentuoja XIX a. pabaigos–XX a. pirmos pusės kaimiškosios gyventojų grupės proginė apranga. Toks kostiumas laikomas etalonu ir kūrėjų atspirties tašku. „Šiandien tyrinėtojų yra išskiriami autentiški etnografiniai drabužiai,

¹
Mackevičiūtė G., „Tautinis kostiumas. Interpretacijos“, *bernardinai.lt*, 2017 m. gegužės 13 d.

Marija Rinkevičiūtė-Žilevičienė. Suvalkiečio sceninio kostiumo projektas. 1987
Kartonas, pieštukas, tušas, guašas, 42x70 cm
LNDM, TDD-190

Marija Rinkevičiūtė-Žilevičienė. Aukštaitės sceninio kostiumo projektas. 1987
Kartonas, pieštukas, tušas, guašas, 43x81 cm
LNDM, TDD-191

tautiniai drabužiai, archeologinė, istorinė apranga, etnizuoti drabužiai, kolekcijos su liaudiško stiliaus elementais, pasaulietinė apranga.⁴¹ Išlikę, restauruoti tautiniai kostiumai autentiški, bet jų nėra daug, jie turi neįkainojamą vertę. Šie kostiumai saugomi etnografijos ir istorijos muziejuose. Kiekvieną laikotarpį atspindi savitos tradicijos, medžiagos ir siuvimo technologijos, senesniuose daugiau rankų darbo ir natūralių medžiagų. Toks apibūdinimas ir vertinimas taidomas kostiumams iki XX a. pradžios. Atkurti ir pagal išsaugotas bei puoselėjamas tradicijas iš tautodailininkų išaustų natūralių audinių pasiūti kostiumai turi kultūrinę, pažintinę ir istorinę reikšmę. Tai vertinga ateities kartoms ir padeda suprasti, kaip atrodė vieno ar kito regiono apranga, kuri buvo neatsiejama nuo tam tikros epochos gyvenimo būdo.

Jau XX a. 2–4 deš., kai šviesuomenės pastangomis suklesti tautiškumo, lietuviško

identiteto ir tradicijų puoselėjimo atgimimas, imta stilizuoti tautinius kostiumus, derinti skirtingų regionų detales ir net kostiumų dalis. Šie drabužiai tampa išeiniais, reprezentaciniais ir scenos kostiumais, jie ima atitikti to laiko madą. Dažnai kokiai nors iškilmingai progai buvo renkamos įvairios aprangos derinys – „sijonas galėjo būti austinis iš mamos skrynios, o liemenė iš pirktinės medžiagos. Lietuviai vyrai dažnai vilkėjo paprastą (miestietišką) kostiumą, tačiau kaip tik tuo metu pradėjo puoštis austais raštuotais kaklaraiščiais“⁴². Taip rasdavosi netikėti individualūs sprendimai.

Reikia prisiminti, ką vadiname stilizacija mene ir dizaine. Tai – sąmoningas kurio nors kito autoriaus, meno srovės, laikotarpio ar regiono kūrinių stiliaus imitavimas, dailės kūrinyje vaizduojamų figūrų, daiktų kontūrų tikroviško pavidalo deformavimas, sąlygiškas apibendrinimas, sudarantis dekoratyvumo įspūdį.

²
Ibid.

Stilizavimas ypač aktualus buvo XX a. 7–9 deš. Tuo metu prigijo sceninio tautinio kostiumo vardas. Gausiems renginiams reikėjo efektingo sceninio įvaizdžio, grindžiamo atskirais stilizuotais tautiškais elementais ir folkloro interpretacija. Ir scenografija, ir kostiumai turėjo sukurti bendrą renginio įvaizdį. Čia jau galima kalbėti apie koncertinį kostiumą su tautiniais ornamentais ir detalėmis. Svarbu dar ir tai, kad atitinkamo laikotarpio koncertinis drabužis turėjo būti madingo silueto, ilgio ir kirpimo. Taigi autentiškumo liko mažai, bet to ir nesiekti. Pagrindinis kūrybinis tikslas buvo sukurti apibendrintą dekoratyvinį įvaizdį, kuris jungtų tam tikras charakteringas originalias detales. Taip atsiranda naujai interpretuotas scenos kostiumas ir scenografijos kompozicija.

Dekoratyvinei stilizacijai būdinga abstrakcija – atsitraukti nuo menininko požiūriu nereikšmingų, atsitiktinių bruožų ir sutelkti dėmesį į reikšmingesnes, objekto esmę atspindinčias detales. Kuriant laikomasi pagrindinių stiliaus principų: tūrinė forma paverčiama plokštuma,

dizainas supaprastinamas, forma apibendrinama keičiant kontūrą, bet išsaugant jos ribas, ji tampa sudėtingesnė įtraukiant detalių, kurių nebuvo pirminiame kūrybos objekto variante. Tai teorinis apibrėžimas. Pamažu tautinis kostiumas pradėtas vertinti ne tik muziejininkų, bet ir mokslininkų, jo interpretacijos tapo populiarios šventėse ir renginiuose.

XX a. 6 deš., kai prasidėjo naujas dainų švenčių etapas, kūrimo ir stilizavimo ėmėsi dailininkai modeliotojai. Jie rengė projektus konkrečioms dainų šventėms, dideliems kolektyvams, skirtingoms programos dalims ir laikėsi visų švenčių organizatorių reikalavimų. Dainų švenčių programa būdavo įvairi – sudaryta ne tik iš folkloro, bet ir iš specialiai sukurtų kūrinių, atspindinčių laikmečio dvasią ir atitinkančių renginio scenarijų. Požiūris į tautinį kostiumą ir sceninį jo variantą pasikeitė anksčiau, negu valstybė atgavo nepriklausomybę – maždaug nuo 1980 m. Atgimė folkloro judėjimas, imta domėtis tautiniu kostiumu.³

Dizaino rinkinyje gausu dailininkų scenos kostiumų projektų, skirtų 8–9 deš. dainų šventėms ir kitiems koncertiniams renginiams. To laikotarpio masiniams renginiams, tokiems kaip dainų šventės, būdingas masiškumas, ryškūs scenografiniai sprendimai, aiškus dalyvių išsidėstymo piešinys, ryškių, grynų spalvų stilizuoti dekoratyvūs kostiumai. Tokių scenai sukurtų kostiumų forma, stilius, ornamentika, medžiagos ir spalvos tiksliai pritaikytos konkrečiam pasirodymui ar kūriniui. Scenos drabužiai turi savo specifinių bruožų. Jiems siūti naudotos nebūtinai autentiškos medžiagos. To ir nebuvo siekiama. Plačiai naudoti sintetiniai audiniai, ypač dekorui. Dideliems kolektyvams kostiumai buvo siuvami siuvimo įmonėse. Atsižvelgiant į renginių mastą aprangai reikėjo pigesnės ir praktiškesnės produkcijos.

2019 m. vasarą Rimantė Žilevičiūtė-Balsienė padovanojo savo mamos dailininkės Marijos (Marijonos) Rinkevičiūtės-Žilevičienės scenos kostiumus ir jų projektus, iš viso 41 eksponatą. Ypač vertingi ranka atlikti projektai ir keli įgyvendinti pavyzdžiai. Projektams naudotas guašas, tušas, pieštukas. Kiekvieną jų galima vertinti kaip įdomų ir vertingą grafinio dizaino kūrinių, daug gyvesnį ir šiltesnį nei šiuolaikiniai kompiuteriu atlikti vaizdai. Kurti scenos kostiumus M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė pradėjo XX a. 8 deš. Čia menininkė pritaikė savo žinias

> Marija Rinkevičiūtė-Žilevičienė. Žemaitės sceninio kostiumo projektas. 1987. Kartonas, pieštukas, tušas, guašas, 42x70 cm. LNDM, TDD-192

3 Jurkuvienė T., „Lietuvių tautinis sceninis kostiumas 1940–1970 m.: idėja ir forma“, *Menotyra*, 2007, nr. 3, p. 43–62.

<
 Marija Rinkevičiūtė-
 Žilevičienė. Dzūkės sceninio
 kostiumo projektas. 1987
 Kartonas, pieštukas, tušas,
 guašas, 42x70 cm
 LNDM, TDD-193

>
 Marija Rinkevičiūtė-
 Žilevičienė. Dzūkės sceninis
 kostiumas ansamblui
 „Nemunas“, programai
 „Nemuno daina“. 1978
 Vilna, drobė, šilko brokatas,
 siuvimas, siuvinėjimas
 LNDM, TDD-205
 Fot. Tomas Kapočius, LNDM

ir gebėjimus, įgytus tekstilės srityje – 1970 m. ji stažavosi Estijos dailės institute Taline, 1975 m. Lvovo taikomosios dailės institute, norėdama įsitvirtinti kostiumo dizaino projektavimo ir pedagoginėje veikloje.⁴

M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė suprojektavo drabužius 1964, 1980, 1990 m. respublikinių dainų švenčių dalyviams, o 8 deš. pr. ėmė kurti tautinius drabužius įvairiems saviveiklos kolektyvams. Tautinių drabužių rekonstravimas ir stilizavimas visais laikotarpiais išgyveno tam tikras madas. Kūrybinis procesas ir galutinis rezultatas priklausė nuo įvairių aplinkybių – menininko žinių ir supratimo, madų tendencijų, technologijų, taip pat nuo turimos pasaulėžiūros, politinių aplinkybių ir kaip visa tai interpretuojama.

Stilizuotų ornamentų, augalijos ir kitų gamtos motyvų stilizacija, būdinga to meto madai, buvo nesvetima ir menininkės audinių

piešiniam. Linijinis grafinis piešinys, atsikartojantys rašto elementai ir plokštuminis dvimatis piešinys – pagrindiniai tekstilininkės ir vėliau scenos kostiumų dizainerės projektavimo principai. Tai ji sėkmingai pritaikė ir koncertiniams dainų šventėms sukurtiems kostiumams. Didelis dėmesys skiriamas detalėms ir dekoro elementams, kurie dažnai stilizuojami pagal vieno ar kito regiono ornamentiką. Pasirinkus vieną ar kelis būdingus elementus interpretuojama ir akcentuojama tai, kas svarbiausia projektuojant naujus scenos kostiumus. Dekoratyvumas, raštų, spalvų dermė ir atitiktis vienam ar kitam Lietuvos regionui – vieni pagrindinių dailininkės kūrybos uždavinių. 6 deš. dailininkės kūryba atitiko to meto mados ir grožio sampratą. Kaip ir kiti kūrėjai, ji atrūko nuo tautinio kostiumo tikroviškumo ir autentikos atspindžių. Etniškumą ir tam tikrų regionų drabužių stilistiką atspindi tik atskiri elementai ir stilizuoti ornamentai.

Kitaip koncertiniai tautiniai drabužiai stilizuojami 7 deš. Pradedamas vertinti autentiškumas, etnografinių regionų unikalumas. Daug dėmesio skiriama kostiumų kokybei, kruopščiam pasiuvimui. Tokie kūrybiniai sprendimai būdingi 1980 m. dainų šventės kostiumams. Atsižvelgta į scenografijos reikalavimus – sukurti efektingą ir bendrą scenos kompoziciją, tai, kas ypač svarbu dideliuose renginiuose. Todėl daug dėmesio kreipiama į drabužių siluetus, spalvas ir autentiškas detales – skaras, skrybėles, batus. Menininkė buvo ne vienintelė, kūrusi tautinius koncertinius kostiumus 7–9 deš. dainų šventėms ir kitiems renginiams. Prie švenčių dalyvių aprangos projektavimo prisidėjo ir kiti dailininkai, tokie kaip Regina Songailaitė-Balčikonienė, Ona ir Vytautas Vincevičiai, Giedrė Fledžinskienė ir Aldona Purienė.

M. Rinkevičiūtė-Žilevičienė kūrė kostiumus ir 1990 m. dainų šventei. Tai – naujo kūrybinio etapo pradžia. Tuo laikotarpiu pirmenybė buvo teikiama autentiškumui, tautiškumui ir konkretaus Lietuvos regiono ypatumams. Atgimsta visa, kas tautiška, autentiška ir istoriškai vertinga.

⁴
 Marija (Marijona)
 Rinkevičiūtė-Žilevičienė.
 Tapatybės paieškos
 mene ir dizaine,
 sud. E. G. Bogdanienė ir
 L. Natalevičienė, Vilnius:
 Vilniaus dailės akademijos
 leidykla, 2018, p. 95.

